

Patočkova neskorá filozofia v kontexte duchovnej krízy súčasnej spoločnosti¹

Patoček's Late Philosophy in the Context of the Spiritual Crisis of Contemporary Society

RÓBERT STOJKA

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Filozofická fakulta

Abstract

In Patočka's philosophy of history, especially in its late period, the concept of *Europe*, which is essentially linked to the ancient Greek idea of the *care for the soul*, has its firm place. The idea of the care for the soul undergoes several metamorphoses during the history and after the disappearance of the ancient world it is according to Patočka carried further by Christianity, which is considered to be the highest *rise* of the human spirit after the previous decay of the ancient world. However, Patočka also speaks about the spiritual *crisis* of the humanity as such that in his opinion reaches its peak in the present time, in the technical and materialistic understanding of the world and in the modern and post-modern consumerism. While looking for the solutions of the current crisis, Patočka is inspired by Heidegger's thinking, above all by the *ontological difference* – the difference between the Being and beings. An important phenomenon that can on an individual level become the remedy for overcoming the present materialistic, technical and strictly rational understanding of the world is for Patočka the *sacrifice*. The sacrifice can show the essential aspect of Being, which is much more than a sum of

¹ Príspevok je súčasťou riešenia grantovej úlohy APVV-20-0583 *Možné svety a modality: súčasné filozofické prístupy*.

beings and can therefore be grasped as the philosophical expression of the *divine*, what Patočka clearly demonstrates at the figure of Jesus.

Keywords: Jan Patočka, Europe, care of the soul, spiritual crisis, sacrifice

Úvod

Jan Patočka je dnes už považovaný za najvýraznejšieho českého filozofa, a to napriek tomu, že bol pre minulý režim v Československu nežiaducim mysliteľom. V jeho filozofii hrá významnú úlohu vlastná koncepcia filozofie dejín, inšpirovaná okrem iných predovšetkým Edmundom Husserlom a Martinom Heideggerom. Výsledky Patočkovej celoživotnej filozofickej práce sa v oblasti filozofie dejín prejavujú naplno hlavne v poslednom období jeho života – teda približne od začiatku 70. rokov minulého storočia až do jeho smrti v roku 1977. V tomto období sa venuje hlavne problémom filozofie dejín a formuluje vo vzťahu k týmto problémom, ako aj vo vzťahu k súčasnosti vlastné originálne myšlienky.² Ide mu predovšetkým o otázku *Čo je to Európa?*, resp. čo znamená tento pojem a jeho obsahové naplnenie vo filozofii dejín? S tým bytostne súvisia aj otázky vzniku Európy a jej trvania. Patočka totiž na jednej strane v podstate filozoficky stotožňuje pojem *Európy s dejinami* ako takými, na strane druhej však otvorene uvažuje o *zániku Európy* v tomto význame a o následnej dobe *po-európskej*. Z pohľadu svojej koncepcie označuje teda našu súčasnosť ako dobu po-Európsku, vyznačujúcu sa istými znakmi, ktoré naznačujú, že ľudstvo ako také sa dostalo do fázy úpadku, pričom mnohé zo symptómov, s pomocou ktorých popisuje našu súčasnú situáciu, vykazujú podobnosť s dnes už zaužívaným popisom *globalizácia* vo svete. Problémy po-Európskej doby, prejavujúce sa postupným ubúdaním *duchovnej dimenzie života* človeka v prospech *materiálnej, konzumnej dimenzie*, skúma Patočka predovšetkým vo filozofickej rovine. Dôsledky tejto *duchovnej krízy* sa však v konečnom dôsledku premietajú do náboženskej, politickej, ale aj celospoločenskej roviny súčasného sveta. Následne sa Patočka tiež pokúša naznačiť možné *východiská* z tejto duchovnej krízy, a to aj v náboženskom kontexte, ako sa pokúsime v nasledujúcom ukázať.

² Porov. Jan FREI, The hidden teacher: on Patočka's impact on today's Czech philosophy, in *Stud East Eur Thought* 73, 2021, s. 239–248. <https://doi.org/10.1007/s11212-020-09404-z> Taktiež porov. James DODD, *The Heresies of Jan Patočka: Phenomenology, History, and Politics* (Studies in Phenomenology and Existential Philosophy), Northwestern University Press, 2023. <https://doi.org/10.2307/jj.37670>

Pojem Európa a dejiny

Na otázku *čím je Európa* odpovedá Patočka v duchu Husserlovej *Krízy*, a to tak, že ide o „pojem, ktorý spočíva na *duchovných* základoch. Až potom sa vidí, čo je to za otázku“.³ Moment vzniku Európy a taktiež počiatok samotných dejín vidí Patočka tam, kde sa začína príbeh *celých dejín* v tom zmysle, ako ich chápe, ale aj *filozofie a politiky* v ich pôvodnej forme – v starovekom Grécku. V prepojení dejín a Európy vidí aj zásadnú úlohu vlastnej filozofie dejín, ktorá by mala spočívať v reflektovaní na to, čo *vytvorilo* dejiny. Dejiny sú pre neho „dejinami Európy, a neexistujú žiadne iné. Všetko ostatné je *analytika* na úplne inej úrovni, nie na úrovni kontinuity istej jednotnej úlohy, ktorá je schopná univerzalizácie“.⁴ Pojem dejín *ako* Európy a ich vznik je pre Patočku nerozlučne spojený s myšlienkou *starostlivosti o dušu*. Práve starostlivosť o dušu je pre neho tým, čo „vytvorilo Európu – túto tézu možno zastávať bez všetkého nadsadzovania“.⁵ V súvislosti s dejinami – teda s dejinami *ako Európu* – to potom znamená, že sú z veľkej časti „dejinami pokusov o realizáciu starostlivosti o dušu“.⁶

Starostlivosť o dušu je teda kľúčovým princípom, ktorý robí Európu tým, čím je (resp. pre Patočku bola) – je to cesta európskej tradície a aj keď nie je pre neho v žiadnom prípade jednoduchá a neprerušovaná, je predsa len istým zmysluplným spôsobom zrozumiteľná pre ďalšie generácie. Najpodstatnejšie však je to, že „má jadro obrnené proti katastrofám a kolapsom ... schopné stále nových foriem jednoty“.⁷ Patočka sa pokúša vo svojej koncepcii filozofie dejín ukázať, že pôvodne grécka idea starostlivosti o dušu prechádza v rôznych obdobiach dejín rôznymi dejinnými metamorfózami. Taktiež kresťanstvo je pre neho potom veľmi silnou a vplyvnou modifikáciou spomínanej gréckej idey starostlivosti o dušu, ako sa pokúsím ukázať nižšie.⁸ Patočka tvrdí, že je to práve koncept starostlivosti o dušu, ktorý *sformoval* a dlhé storočia formoval duchovnú cestu európskeho myslenia, a tým aj dejiny *ako* Európu. Tento princíp univerzálneho *nahliadnutia a spôsobu života z toho vyplývajúceho* sa stáva pre Patočku nielen centrom filozofie, ale aj centrom filozofie dejín a problému *Európy*, ktorý sa viaže k celému priebehu

³ Jan PATOČKA, „Platón a Evropa,“ in *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2, Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 313.

⁴ Jan PATOČKA, „Platón a Evropa,“ in *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2, Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 343.

⁵ Jan PATOČKA, „Kacířské eseje o filosofii dějin,“ in *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 88.

⁶ PATOČKA, *Platón a Evropa*, s. 181.

⁷ Jan PATOČKA, „Evropa a doba poevropská,“ in *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2, Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 101.

⁸ Porov. Jindřich VESELÝ, „Jan Patočka a křesťanství,“ *Studia Philosophica*, č. 2 [60] (2013): 78–80.

jej dejín. Preto hovorí o európskom *duchovnom dedičstve* a zamýšľa sa nad tým, akým spôsobom by bolo možné uchovať a rozvíjať ho aj v súčasnosti.⁹

V súvislosti s ústredným motívom, ktorý vytvoril Európu – teda dejiny v Patočkovom chápaní – však on sám rozoznáva fenomén, ktorý nazýva *koniec Európy*. Vyjadruje to jednoznačne: „Európa ako Európa vznikla z ... motívu, zo starostlivosti o dušu, a ... zanikla následkom toho, že na ňu zabudla“.¹⁰ Na tomto mieste nie je dosť priestoru k podrobnejšiemu vykresleniu postupného procesu zániku Európy tak, ako o ňom píše samotný Patočka.¹¹ Je to práve tento *zánik Európy*, ktorý v Patočkovej koncepcii filozofie dejín oddeľuje dejiny – Európu od následnej epochy našej súčasnosti – *doby po-európskej*.

Po-európsku dobu Patočka v zásade charakterizuje a filozoficky analyzuje v dvoch odlišných rovinách: *vonkajšej* (objektívnej), ktorá sa prejavuje hlavne na geopolitickej mape sveta a *vnútornej* (duchovnej), ktorá zasahuje v podstate spoločnosť a kultúru celého ľudstva. Obe tieto roviny spolu neoddeliteľne súvisia a sú pre neho odrazom stavu, v ktorom sa nachádza spoločnosť v súčasnosti. Po-európska doba sa teda prejavuje vo vonkajšej – geopolitickej – rovine, predovšetkým vznikom *po-európskeho sveta*, ktorý získava *globálny* charakter. Ide o prerozdelenie bývalej moci Európy novým svetovým (predovšetkým *mimoeurópskym*) mocnostiam – ako dôsledok dvoch pre Európu sebazničujúcich svetových vojen. Podľa Patočku sú tieto mocnosti *dedičmi Európy*, predovšetkým dve povojnové najsilnejšie mocnosti – USA a ZSSR, ku ktorým možno prirátava ďalšie štáty ako Čína, India či Japonsko, ktoré v tomto prerozdelení moci získali svoj podiel. Dediči Európy sú rôznorodí: Jedni sú „legitímnymi potomkami Európy, ... ktorí v ďalekých priestoroch vzrástli do planetárnej veľkosti (USA – pozn. R. S.)“, ostatní sú na úrovni „rôznych stupňov predeurópanstva: v európskom období buď stáli bokom, alebo boli v dejinách, ktoré iniciatívne viedla Európa, objektmi, nikdy nie subjektmi“¹². Čo je ale v tomto momente dôležité, vzniká tu „svet v zmysle novej, univerzálnej, planetárnej, politicko-mocenskej štruktúry“.¹³

Práve tento svet je charakteristický tým, že v ňom prebieha – súčasným jazykom povedané –, globalizácia. Je založený na vede a modernej technike, je však otáznou, ako pripomína aj samotný Patočka, či sa v tejto *kolosálnosti* a *univerzálnosti* nájde

⁹ Porov. Philippe MERLIER, „Patočka, the meaning of the post-European spirit and its direction,“ in *Labyrinth. An International Journal for Philosophy, Value Theory and Sociocultural Hermeneutics*, č. 1, [19] (2017): 156–165. <https://doi.org/10.25180/lj.v19i1.76>

¹⁰ PATOČKA, *Platón a Evropa*, s. 210.

¹¹ Porov. PATOČKA, *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 84–88.

¹² PATOČKA, *Evropa a doba poevropská*, s. 84.

¹³ Jan PATOČKA, „Duchovní základy života v naší době,“ in *Péče o duši II. Sebrané spisy*. Sv. 2, Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 16.

priestor pre adekvátnu duchovnú dimenziu. Dediči Európy totiž na jednej strane s veľkou razanciou preberajú od pôvodnej Európy hlavne to (zdanlivo?) *pozitívne* – techniku, výrobné spôsoby, formy organizácie, politické usporiadanie štátu, ale na strane druhej si zrejme neuvedomujú, že preberajú zároveň aj problémy Európy (napríklad azda najakútnejšie problémy s devastáciou životného prostredia), do ktorých sa sama dostala a teda to *negatívne*. Pre Patočku sú však – tak ako v tejto dobe aj samotná Európa – „duchovnej substancii Európy... vnútorne cudzí“¹⁴. Dediči Európy teda podľa neho prijímajú *dedičstvo Európy* so všetkými pozitívnymi aj negatívnymi dôsledkami, a to predovšetkým v duchovnej rovine života. K vonkajším rysom po-európskeho sveta zaraďuje Patočka aj nové možnosti *techniky* a *biológie*, úpadok *európskych jazykov* – čo má podľa neho za následok skazu klasického vzdelania a jazykov, ako aj ústup špecificky európskych *oblastí poznania*, za ktoré považuje predovšetkým *históriu* a *filozofiu*. Taktiež by sme sem aktuálne mohli zaradiť súčasné turbulentné *ekonomicko-politické* dianie, ako aj fenomén globálnych *masovokomunikačných* prostriedkov. Tento proces, ktorý je dnes spojený s globalizáciou, sa bezpochyby prejavuje vo všetkých podstatných sférach súčasného života.

Tu sa však už dostávame k druhej, vnútornej, či duchovnej rovine charakteristiky doby po-európskej, ktorá Patočku zaujíma z hľadiska jeho filozofie podstatne viac. Ako sa teda *zánik Európy* prejavuje v duchovnej situácii súčasnej po-európskej doby? Diagnóza *krízy* nielen vo filozofii, ale v celej ľudskej spoločnosti a kultúre (minimálne *západnej*, ak nie celosvetovo pochopenej) nie je novou myšlienkou, objavuje sa v myslení mnohých (nielen) filozofov v podstate už od konca 19. a začiatku 20. storočia. V Patočkovej neskoršej filozofii, ktorá nás tu predovšetkým zaujíma, môžeme nájsť niekoľko pôvodných, originálne postavených problémov, ktoré sám veľmi inšpiratívnym spôsobom rozvíja a ktoré sa viažu nielen k dejinám, ale aj k súčasnej situácii ľudstva v celku.

Duchovná kríza súčasnej spoločnosti

So stratou duchovného princípu starostlivosti o dušu sa pre Patočku akoby strácala aj podstatná ľudská možnosť žiť na vyššej ako *biologickej* úrovni života, na úrovni slobody od čírej *viazanosti k životu*. Túto vyššiu úroveň reprezentuje v jeho známej koncepcii *troch pohybov existencie* pohyb tretí – *pohyb slobody*.¹⁵ Prvé dva pohyby – *pohyb akceptácie* a *pohyb obrany*, sú totiž neodmysliteľne spojené s tým,

¹⁴ Jan PATOČKA, „Doba poevropská a její duchovní problémy,“ in: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2, Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 38.

¹⁵ Porov. Jan PATOČKA, „Co je existence?,“ in *Fenomenologické spisy II*. Sebrané spisy. Sv. 7, Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 335–366.

čo Patočka nazýva *sebastravujúcim životom*. Vyjadruje to v jednej z diskusií veľmi zrozumiteľným spôsobom, keď hovorí: „V dnešnej dobe vidíme predsa úplne jasne, že tam, kde porozumenie skutočnosti, v ktorom spoločnosť ako celok alebo prevažne žije, znova sa uchyľuje k tomu, aby – síce zložitým a rafinovaným spôsobom –, ten sebastravujúci život urobilo centrom, tam že zároveň mizne niečo takého ako vlastná ľudskosť. Vyzerá to tak, akoby na začiatku dejín stálo ľudské centrovanie okolo biologického a sebastravujúceho života a akoby na opačnom konci, tam, kde stojí človek dnes, sa opäť vynárala táto zvláštna figúra ľudského života“.¹⁶

Patočka filozoficky odlišuje dejiny od ne-dejinných období na základe dvoch zásadných protikladov: prvým je protiklad *každodennosť–výnimočnosť* a druhým ešte zásadnejším protiklad *vzmach–úpadok*. K prvému spomínanému protikladu sa viažu jeho originálne úvahy. V súčasnej dobe sa stala v živote človeka prevládajúcou dimenzia *každodennosti*, profánnosti, oproti ktorej Patočka stavia ako protiklad dimenziu *nekaždodennosti*, *výnimočnosti*, v náboženskej oblasti pôvodne v dejinách zastúpenej ako to *posvätné*. V týchto protikladných dimenziách sa podľa Patočku ľudský život vždy nevyhnutne pohybuje a ani jednej z nich sa nemožno zbaviť. V súčasnej dobe je kľúčovou zmena chápania každodennosti, ktorú pre Patočku zastupuje predovšetkým práca. V pred-dejinnom období, pred vznikom dejín, bola podľa neho práca vnímaná ako niečo *ne-posvätné*, ako *ťažoba* a *nutnosť* k zabezpečeniu živobytia človeka. Oproti nej stála iná, protichodná dimenzia – práve dimenzia posvätného, nekaždodenného. Podobnú paralelu však nachádza aj v dnešnej spoločnosti, aj keď veľká väčšina najnamáhavejšej práce bola (to je to pozitívne na súčasnej *vedo-technike*) odstránená s pomocou strojov, počítačov atď. Úľavu pred ťažobou každodennosti v živote potrebuje však rovnako aj dnešný človek, je ale otázne, či túto úľavu dokáže ešte nájsť v duchovnej oblasti – v oblasti náboženstva, umenia či filozofie. Ak to tak nie je, a to je v Patočkovej filozofickej reflexii podstatné, pôvodné *materiálne prostriedky* k životu nahrádzajú absentujúcu vyššiu – duchovnú –, dimenziu života, teda *ciele*, či samotný *zmysel* života.

Život ľudí v súčasnej spoločnosti je potom z tohto pohľadu životom „v technickej racionalite, je to život *v samých prostriedkoch*. Pracovať, aby sme pracovali – to je moderný sen“.¹⁷ Postupne tu došlo k tomu, že technické prostriedky k životu – a teda aj samotná práca a veda – sa z *prostriedkov stali cieľom života*. Problémom je však to, že samotná práca nedokáže uspokojiť drvivú väčšinu ľudí, ktorí pracujú. Pracujú teda preto, aby dostali mzdu, za ktorú si potom kúpia opäť len *prostriedky*

¹⁶ Jan PATOČKA, „Křesťanství a přirozený svět,“ in *Archivní soubor prací Jana Patočky - Péče o duši*, zv. III, Praha: samizdat, 1980, s. 9.

¹⁷ Jan PATOČKA, „Poznámky posluchačů z přednášky *Vznik a konec Evropy*,“ in *Péče o duši III. Sebrané spisy*. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 428.

k prežitiu (stravu, ošatenie, bývanie atď.) alebo ako alternatívu absentujúcej duchovnej dimenzie *nekaždodennosti* prostriedky k úniku pred každodennosťou (als alkohol, drogy, sexuálne služby a pod.). Často, čo je vo svojej podstate absurdné, sa stávajú materiálne prostriedky (napríklad automobil, dom, či iný hmotný majetok) pre človeka životným cieľom, ku ktorému majú jemu samotnému dopomôcť iní ľudia ako *prostriedky*. Alebo sa človek nechá *strhnúť* každodennou prácou, v ktorej môžeme taktiež nájsť únik,¹⁸ môžeme sa „stratiť v tom, čo obstarávame“.¹⁹ Tento protiklad každodennosti a nekaždodennosti je niečím, čoho sa nemôžeme jednoducho zbaviť, ako hovorí Patočka, je naopak „prazákladným faktorom ľudstva“.²⁰

Celý problém je však ešte hlbší. Patočka dáva tento protiklad do súvislosti s druhým spomínaným, zásadnejším protikladom a tým je *vzmach* a úpadok. Na stranu úpadku totiž stavia práve každodennosť, bežný deň, bežný, t. j. *sebastravujúci* život s jeho potrebami, ktoré pre nás vytvárajú ťažobu práce. To je zásadný predpoklad, ktorý Patočka prijíma – že totiž úpadková tendencia v ľudskom živote ako takom nie je niečím *sekundárnym*, niečím, čo len dopĺňa rast, pokrok, ale naopak je niečím *väčšinovým, primárnym a pôvodným*. Myšlienka o pôvodnej úpadkovej tendencii života ako pôvodnej životnej polohe (neautenticity) je tu evidentne inšpirovaná Heideggerom, ktorý túto polohu považuje za *prvotný spôsob* bytia pobytu.²¹ Na prekonanie tohto pôvodného, prirodzeného úpadku je potrebný istý *duchovný* vzmach – či už na ľudskej individuálnej úrovni, alebo na úrovni určitej spoločnosti. Človek alebo spoločenstvo sa musí *aktívnym* spôsobom vypnúť k určitému duchovnému vzmachu, aby bola prekonaná táto pôvodná úpadková tendencia života.²² Východisko z tejto každodennosti je možné pre človeka na jednej strane *orgiastickým spôsobom* v *sebazabudnutí*, v úniku pred ťažobou (napríklad rôznymi rituálmi, erotikou a podobne), ktorý uplatňoval pred-dejinný človek, alebo je tu na strane druhej východisko *dejinného človeka*. Toto druhé východisko ako *prekonanie každodennosti* alebo *vzmach z úpadku* charakterizuje Patočka vo vzťahu k antickému Grécku, kde vznikajú dejiny ako „veľký výkon, v ktorom vzniká niečo ako duchovný život, veľká poézia, aktívny život; dejiny ako aktívny život v polis; dramatická poézia; filozofia ... to všetko sú rôzne stránky pohybu, ktorým sa západný človek povznáša z úpadku a vytvára dejiny“.²³ Podobne for-

¹⁸ Porov. Martin HEIDEGGER, *Bytí a čas*. Prel. I. Chvatík, P. Kouba, M. Petříček jr., J. Němec. Praha: OIKOYMENH, 2008, s. 165–171.

¹⁹ PATOČKA, *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 101.

²⁰ PATOČKA, *Poznámky posluchačů z přednášky Vznik a konec Evropy*, s. 428.

²¹ Porov. HEIDEGGER, *Bytí a čas*, s. 208–217.

²² Porov. Ladislav BENIOVSZKY, *Přirozený svět a svět, v němž žijeme a umíráme*, “ in *Patočka v kontextech*, ed. Ondřej Sikora, Pardubice: Pavel Mervart, 2021, s. 207–220.

²³ PATOČKA, *Poznámky posluchačů z přednášky Vznik a konec Evropy*, 429.

mou vzmachu z úpadku bolo pre neho po dlhé stáročia aj kresťanstvo ako jedna z podôb starostlivosti o dušu svojím spôsobom nadväzujúce na antickú podobu starostlivosti o dušu, ktorá svojou silou a rozsahom prekonala všetky dovtedajšie duchovné hnutia.²⁴ Práve kresťanstvo v tomto chápaní ako nesmierna duchovná sila v Európe a dejinách je pre Patočku „doposiaľ najväčším a neprekonaným ... vzmachom, ktorý človeka urobil schopným k boju proti úpadku“.²⁵

Problémom po-európskej doby z tohto pohľadu je to, že namiesto pôvodne duchovnej dimenzie života, zastúpenej v starostlivosti o dušu – oproti náboženstvu či filozofii, stále viac vládne *veda* a ani nie tak ako duchovný nástroj premeny človeka, ale najmä ako nástroj moci. Veda ako taká je však pre Patočku pôvodne prostriedkom k životu, je to „praktická záležitosť, patrí na stranu každodennosti“.²⁶ Obrovský rozvoj vedy a techniky, pokusy o ovládnutie prírody a zlepšovanie predovšetkým *materiálnej* stránky ľudského života hodnotí Patočka ako „*rozmach každodennosti*, jej generalizáciu, ktorá urobila nevierohodnými všetky tradičné spôsoby vzmachu a úpadku“.²⁷

Súčasnosť však možno charakterizovať na pozadí týchto Patočkových téz aj inak, spolu s interpretáciou J. Vítka: „Individuálne a národné rozdiely sa potierajú, dochádza k zmasoveniu kultúry, ktorú vytvárajú a šíria masmédiá, zaplňujúce verejný aj súkromný priestor pseudohodnotami“.²⁸ To, čomu sa v súčasnosti hovorí *konzumný spôsob života* (pre Patočku sebastravujúci život), akoby dnes získavalo stále silnejší vplyv a navyše je nesporne podporovaný aj *vedo-technikou*. Drvivá väčšina vedy a techniky je však z tohto pohľadu dnes zameraná v konečnom dôsledku na spomenutú *biologickú úroveň* alebo *sebastravujúci život* – ide v podstate len o zlepšovanie *fyzických podmienok* života človeka, pričom je tu zrejma istá *rezignácia* na vyššie, duchovné ciele. Patočka to zaujímavo vyjadruje v jednej zo starších súkromných prednášok, keď hovorí: „Tragédia európskej civilizácie je v tom, že platónska idea (v duchovnom poznaní a nahliadnutí – dopl. R. S.) sa vtelila do elektrických Ťadničiek“.²⁹

Iným prejavom nedostatku duchovnej dimenzie v živote človeka súčasnosti, ktorý sa podľa Patočku hlási o slovo stále dôraznejšie, je *nuda*, taktiež súvisiaca

24 Priamemu porovnaniu sokratovsko-platónskej a kresťanskej podoby starostlivosti o dušu sa vo svojej štúdii venuje Martin Cajthaml. Porov. Martin CAJTHAML, Sókratovsko-platónska a kresťanská podoba péče o duši, „*Studia theologica* 13, č. 2 [44] (2011): 18–31.

25 PATOČKA, *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 108.

26 PATOČKA, *Poznámky posluchačů z přednášky Vznik a konec Evropy*, 429.

27 Tamtiež.

28 Jiří VÍTEK, „Patočkovo pojetí krize moderní doby a člověka,“ in *Jan Patočka, české dějiny a Evropa. Z Českého ráje a Podkrkonoší*, eds. T. Hermann – V. Schifferová, Semily: 2007, s. 180.

29 Jan PATOČKA, „Moderní nihilismus, jeho předpoklady a zaknočení,“ in *Archivní soubor prací Jana Patočky – Péče o duši*, zv. II, Praha: samizdat, 1987, s. 446.

s každodennosťou. Nuda nie je pre neho vôbec ničím zanedbateľným, ale je to „ontologický status ľudstva, ktoré podriadilo celkom svoj život každodennosti a jej neosobnosti“³⁰. Táto situácia má však ďalekosiahle následky pre celú súčasnú ľudskú spoločnosť. Znova sa hlási o slovo ne-každodennosť, ktorá je „neodbytnou a nikdy nestratiteľnou stránkou človeka – (a následne – dopl. R. S.) núti človeka v tejto civilizácii k primitívnym spôsobom prekonávania každodennosti“³¹. Medzi tieto spôsoby prekonávania každodennosti zaraďuje Patočka rôzne spoločenské problémy známe zo súčasnosti – *narkománia, pansexualizmus, samovražedné tendencie, stúpajúci počet duševných chorôb*. Dnes možno najaktuálnejšie by sme sem mohli zaradiť aj rôzne druhy *závislostí*, predovšetkým závislosť (nielen) mladých ľudí od počítačových hier, internetu, sociálnych sietí, teda od úteku do inej, *virtuálnej reality*. Ešte nebezpečnejšími prejavmi sú rôzne formy *agresivity, nacionalizmu, opojenie revolúciou* a rôzne podoby militantizmu. Moderný racionalizmus sa postupne premenil cez moderný *mechanizmus* na *mašinizmus*, ako ho Patočka nazýva, a tak prispel k stavu *vedo-techniky*, ktorá priamo prerástla do našej súčasnosti, v ktorej už ľudstvo nemôže existovať bez tohto „na vede a technike vždy mohutnejšie spočívajúceho ... spôsobu výroby, takže racionálne ovládanie, chladná *pravda* tohto najstudenejšieho zo všetkých studených netvorov nám zastiera dnes úplne jeho vznik, odstraňuje všetky v našej spoločnosti tradičné spôsoby prekonávania každodennosti neorgiastickým a potiaľ pravdivým spôsobom“.³²

Pri analýze súčasnej situácie nemôže Patočka vynechať pojem *Sila*, pojem ekvivalentný Heideggerovmu pojmu *Gestell*, ktorý od nemeckého mysliteľa preberá.³³ Patočka charakterizuje Silu ako „najvyššie súcno, ktoré všetko tvorí aj ničí, ktorému všetko a všetci slúžia“.³⁴ Človek v tomto pochopení už prestal byť *vzťahom k bytiu*, ktorým bol na rozdiel od všetkých ostatných živých aj neživých súčastí súcna. Naopak, stal sa *súčasťou Sily, veľkým akumulátorom*, ktorý je sám „kumulovaný, prepočítavaný, využívaný a manipulovaný ako ktorýkoľvek iný stav síl“.³⁵ To, čoho je človek súčasťou, je *porozumenie svetu ako Sile*, teda v zásade porozumenie technické a materialistické. Sila, ktorá sa prejavuje predovšetkým v *pôsobení*,

30 Jan PATOČKA, „Problémy doby poevropské,“ in *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2, Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 792.

31 PATOČKA, *Poznámky posluchačů z přednášky Vznik a konec Evropy*, s. 429.

32 PATOČKA, *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 111.

33 K analýze a použitiu pojmu *Gestell* u Heideggera porov. Martin HEIDEGGER, *Věda, technika a zamyšlení*, Prel. J, Michálek, J. Kružíková, I. Chvatík, Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 20–32. Patočka sám analyzuje tento pojem u Heideggera v nadväznosti na Husserlovu filozofiu v jednej z prednášok – porov. Jan PATOČKA, „Nebezpečí technizace ve vědě u Edmunda Husserla a bytnost techniky jako nebezpečí u Martina Heideggera,“ in *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 193–226.

34 PATOČKA, J.: *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 114.

35 Tamtiež, s. 114.

akumulácii a uvoľňovaní potenciálov, už presahuje človeka, ten sa stáva jej súčasťou a je „zaujímavý“ len dovtedy, pokým má istý potenciál, pokým je *vypočítateľný, disponovateľný, a tým využiteľný*. J. Derrida túto Patočkovu myšlienku interpretuje ešte presnejšie, keď píše: „Sila sa stala modernou podobou bytia. Bytie sa nechalo určiť ako kalkulatívna sila a človek predstavuje seba samého ako kvantifikovateľnú moc, namiesto toho, aby sa vzťahoval k bytiu *skrytému* pod touto podobou sily“.³⁶

Prostriedkom prekonania tohto stavu je podľa Patočku na jednej strane, ako miernejšie východisko, *solidarita otrasených*. Solidarita tých, ktorí sú schopní pochopiť, o čo v dejinách ide, tých, ktorí sú schopní *postaviť sa Sile*. Otrasení chápú, že dejiny „sú tento konflikt *obyčajného života*, holého a spútaného strachom, so životom *na vrchole*“³⁷. Len ten, kto je schopný pochopiť toto, kto je teda schopný *obrátu* alebo *metanoia*, ako ho Patočka taktiež nazýva, môže byť *duchovným človekom*. Duchovný človek, ktorého odlišuje od *intelektuála*, tak musí nadobudnúť prevahu nad *objektívnym vedením*, aj keď je nutné, aby ho z hľadiska poznania ovládol.³⁸ Solidarita otrasených je teda solidaritou duchovných ľudí, tých, ktorí chápú nielen túto *najzákladnejšiu rovinu* – rovinu *slobody a viazanosti* voči takémuto materiálne založenému životu. Kľúčovým je tu pre neho práve pochopenie *významu vedeckej techniky* ako „onej sily, ktorú uvoľňujeme“.³⁹

Toto je rovina, ktorá je aktuálna a ktorá nás musí zaujímať aj dnes v dobe integrovanej a spojenej Európy. Ide o rovinu *globálnu*, kde jednotlivé politické režimy a ideológie nehrajú rolu, pretože ide o hlbší filozofický problém. Solidarita otrasených podľa Patočku dokáže vytvoriť spoločenstvo s duchovnou autoritou, schopné *rezistencie voči Sile*, ktorá sa prejavuje predovšetkým v spomínanom technickom a materialistickom pochopení sveta a ktorá takto ovláda súčasný spôsob života drvivej väčšiny ľudí. Podstatné ale z nášho pohľadu je, že v rukách tých, ktorí sú schopní pochopiť túto situáciu, teda schopní solidarity ako otrasení, sú „potenciálne všetky sily, na ktorých základe jedine môže dnešný človek žiť“.⁴⁰ Ide však o to, aby sa k solidarite tých, ktorí *chápú* situáciu dnešného ľudstva, pridala aj tzv. *technická inteligencia*, teda aby vrstva „predovšetkým bádateľov a aplikátorov, objaviteľov a inžinierov pocítila závan tejto solidarity a jednala podľa toho“.⁴¹

³⁶ Jacques DERRIDA, „Tajemství, kacířství a odpovědnost: Patočková Evropa,“ Prel. M. Petříček jr., *Filozofický časopis* 40, č. 4-5, (1992): s. 858.

³⁷ PATOČKA, *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 115.

³⁸ Rozdielu medzi *intelektuálom* a *duchovným človekom* sa Patočka osobitne venuje v jednej zo súkromných prednášok. Porov. Jan PATOČKA, „Duchovní člověk a intelektuál,“ in *Péče o duši III. Sebrané spisy*. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 355–371.

³⁹ PATOČKA, *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 130.

⁴⁰ Tamtiež.

⁴¹ Tamtiež.

Toto je predovšetkým vrstva, ktorá si musí, podľa Patočku, uvedomiť, že ich miesto je *na tejto strane*, pretože je to vrstva, ktorá *hýbe* svetom, ktorá má obrovskú prevahu v každodennosti, avšak nesmie zostať *len* na strane tejto každodennosti, na strane, ktorá v skutočnosti vedie v zásade stále len k *sebastravujúcemu životu*, zbavenému vyššej duchovnej dimenzie, a to bez ohľadu na to, ako dobre bude *technicky* vyriešený a zaobalený modernou vedo-technikou. Solidarita otrasených sa tak pre Patočku môže stať východiskom zo súčasnej situácie ľudstva, istou platformou pre záchranu alebo obnovenie duchovného princípu starostlivosti o dušu, ktorý robil *dejiny dejinami* a ktorý umožňoval človeku žiť v pravde – teda bez „zatvárania očí“ pred problematickosťou ľudskej situácie.

Fenomén obete

Druhým možným a omnoho radikálnejším východiskom, o ktorom Patočka uvažuje v období svojej neskorkej filozofie, je fenomén obete ako mravného činu a výrazu odporu voči materialisticko-technickému pochopeniu sveta. Myšlienka obetovania sa je známym morálnym motívom už od čias Platóna, ktorý popisuje osud Sokrata, ale je prítomná v celých dejinách. *Obet'* môže byť v politickej rovine vnímaná aj ako prostriedok intelektuálneho boja proti rôznym totalitným režimom a súvisí aj so životom v určitej ideji ako takým. Nás tu však zaujíma skôr obet' ako mravný čin istého protestu proti technickému a materialistickému chápaniu sveta. Ide tu o veľmi silný mravný moment v živote jednotlivého človeka, ktorý súvisí práve preto s jeho duchovnou dimenziou. K obeti, ako Patočka píše, prináleží „uvedomelosť zodpovedných, že pre seba nechcú výsady; k nej prináleží *vnútorný* význam obete do krajnosti; fakt, že čo z hľadiska vonkajšieho je čistou stratou, môže byť vnútorným naplnením“.⁴²

Obet' je v období jeho neskorkej filozofie pre Patočku jedným z kľúčových termínov. Stáva sa niečím, „za čím a nad čím nič ďalšieho nemôže byť. Vrchol je práve tu, v tomto vydaní sa“.⁴³ Ide v podstate o radikálnu aplikáciu heideggerovského motívu *ontologickej diferencie* na morálny život konkrétnych ľudí – jednotlivcov. Čo je však v tomto momente podstatné v kontexte vyššie spomínanej duchovnej krízy súčasnej spoločnosti, dokázať sa obetovať *pre nič* – v zmysle žiadneho súcna – môže znamenať *prekonať Silu*. Tu je u Patočku zjavný vplyv Heideggerovho myslenia, keďže za najhlbší objav vo vzťahu k obetovaniu sa pokladá moment, keď životný zmysel *zavádí* o toto *nič* ako o neprekročiteľnú hranicu. I. Blecha k tomuto momentu v Patočkovej neskorkej filozofii píše: „Patočka tu zjavne konkre-

⁴² Jan Patočka, „Ideologie a život v ideji,“ in Češi I. Sebrané spisy. Sv. 12, Praha: OIKOYMENH, s. 130.

⁴³ Patočka, *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 126.

tizuje Heideggerovu myšlienku z *Was ist Metaphysik?* o náraze ako o ceste k celku bytia, k vyklonenosti za prosté súcno“.⁴⁴ Je teda evidentné, že Patočka tu má na mysli obeť *za bytie a proti súcnu*, zastúpenému tu onou biologickou stránkou života, ktorá vrcholí v našej súčasnosti vo vedo-technike a stáva sa spomínanou Silou. Táto obeť totiž pre neho nie je obeťou „za niečo alebo za niekoho, napriek tomu je v istom zmysle obeťou za všetko a za všetkých. V istom bytostnom zmysle je to obeť za nič, ak tým rozumieme to, čo nie je žiadnym súcnom“.⁴⁵

Toto pochopenie dokazuje aj iné Patočkovy vyjadrenie v jednej z diskusií počas ilegálnych bytových seminárov, keď konkretizuje príklad obeť na ruských (v čase sovietskej vlády) disidentoch (Solženicyn a Sacharov) a vysvetľuje zmysel tejto obeť, ktorým je podľa neho ukázať „in concreto, že sloboda je niečo negatívne, ukázať na pozitívnosť tohto negatívna. Jedine ak je *toto* človek schopný nahliadnuť, a nielen nahliadnuť, realizovať to až do konca, môže sa ukázať, že vo svete a v živote existuje niečo také ako *rozdiel*. Absolútny rozdiel, ktorý sa snažíme postihnúť medzi súcniami a tým, čo súcnom *nie je* a čo nad súcnom vládne“.⁴⁶ Až na základe tohto momentu, ako to tiež interpretuje Schuback, sa „stáva zrejmom absolútna diferencia medzi súcniami a tým, čo *nie je* súcno a čo ako takéto nesúcno (teda bytie – dopl. R. S.) konštituuje všetky súcna“.⁴⁷

Túto zásadnú ontologickú diferenciu charakterizuje Patočka ďalej vo vzťahu k *dvom základným možnostiam* bytia súcna ako „rozdiel, ktorý *je*, ktorý sa manifestuje v dvoch základných spôsoboch bytia, totiž v spôsobe bytia vecí, ktoré sú ľahostajné k tomu, že sú, a v spôsobe bytia človeka, u ktorého to tak nie je“.⁴⁸ Táto manifestácia nie je len nejakým faktom, ale je podľa neho mravnou *požiadavkou* na človeka, ktorá má svoju nesmiernu silu. V tejto súvislosti sa preto Patočka následne pýta, ako by teda bolo možné „prelomiť technický svet až k jeho podstate“?⁴⁹

V obetovaní sa nemusí vždy ísť *len* o obetovanie toho posledného, čo človek má, teda vlastného života, môže to byť aj odvaha prijať dôsledky za tento vlastný mravný čin v rôznej podobe a niesť zaň zodpovednosť, aj keď Patočka hovorí jednoznačne o *pripravenosti ísť až do konca*. To je práve, podľa nášho názoru, jadro tohto mravného konania človeka, v ktorom jeho obeť nadobúda formu *protestu*

⁴⁴ Ivan BLECHA, *Jan Patočka*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 179–180.

⁴⁵ Jan PATOČKA, „Nebezpečí technizace a bytostné jádro techniky jako nebezpečí,“ in *Péče o duši III. Sebrané spisy*. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 159.

⁴⁶ Jan PATOČKA, „4. seminář k problému Evropy,“ in *Péče o duši III. Sebrané spisy*. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 416.

⁴⁷ Marcia Sá Cavalcante SCHUBACK, „Oběť a spása. Patočkova recepce Heideggerových úvah o technice,“ Prel. M. Ritter, in *Myšlení Jana Patočky očima dnešní fenomenologie*, ed. I. Chvatík, Praha: Filosofia/OIKOYMENH, 2009, s. 95.

⁴⁸ PATOČKA, *4. seminář k problému Evropy*, s. 416.

⁴⁹ Tamtiež, s. 417.

proti porozumeniu skutočnosti len z *hľadiska* súcna, teda porozumeniu v konečnom dôsledku technicko-materialistickému. Práve možnosť obetovať sa je potom pre Patočku „stálou prítomnosťou toho, čo sa nevyskytuje v kalkuláciách technického sveta“.⁵⁰ Práve k tomuto momentu *nekalkulovateľnosti* s fenoménom obeť v technickom porozumení svetu, ktoré tu v súčasnosti vládne, sa výstižne vyjadruje vo svojej interpretácii aj L. Učník, keď píše: „Podľa Patočku je práve fenomén obeť príkladom nemožnosti takejto kalkulácie, a teda taktiež nemožnosti predpovede, ktorá je podmienkou moderného vedeckého poznania. Patočkov výklad ponúka spôsob, ako sa vyrovnáť s týmto pochopením, založeným na čistej kalkulácii“.⁵¹

Možnosť obeť, ktorú človek v zásade vždy má, je pre Patočku možnosťou radikálneho riešenia *konfliktu konfliktom*. Týmto konfliktom má na mysli heideggerovsky pochopené *odhaľujúce sebazahaľovanie bytia* ako istý úděl človeka – konfliktné riešenie potom leží práve v obeť, teda v tom, že „ak by sme to, čo je v konflikte, to odhaľujúce sebazahaľovanie, nazvali božským – tak konfliktné riešenie spočíva v tom, že odhaľovanie prichádza na svoj koniec, a to tak, že väzba odhaľovania na život ... je prelomená, teda že musíme ... ukázať, že to, čo neexistuje, vládne nad všetkým, čo je“.⁵²

Toto radikálne Patočkov riešenie spomínaného konfliktu obetovaním sa môžeme vidieť aj v kontexte kresťanského náboženského pohľadu, čo naznačuje aj on sám, keď ho vyjadruje, ako „elán na samotný okraj, kde odcudzenie života ide až do krajnosti, až do prekonania každej väzby, to je myslím v jadre *mravného* pochopenia ... mohlo by sa asi povedať mravne-náboženského. V radikalizácii vyprázdnenia života až k prekonaniu väzby na život sa vlastne odohráva víťazstvo života, prekonanie vnútorného konfliktu, v ktorom leží bytostný základ človeka“.⁵³ Takéto príklady obetovania sa ako mravného činu pre duchovný základ života (filozoficky vyjadrený práve bytím), ktorý takto neleží v žiadnom súcne – v žiadnej entite materiálneho sveta – máme v kresťanskej histórii veľké množstvo. Patočka si tu vyberá ako príklad pre demonštráciu tejto obeť – a to príklad najsilnejší – práve Ježiša. Ide o príklad obeť, idúcej až *do samého konca*, až tam, kde nie je (resp. je) *nič* v zmysle žiadneho súcna.⁵⁴ Práve silou svojej obeť podľa neho

⁵⁰ PATOČKA, *Nebezpečí technizace a bytostné jádro techniky jako nebezpečí*, s. 158.

⁵¹ Lubica UČNÍK, „Jan Patočka o technické moci a oběti,“ Prel. Z. Fořtová, in *Myšlení Jana Patočky očima dnešní fenomenologie*, ed. I. Chvatík, Praha: Filosofia/OIKOYMENH, 2009, s. 343.

⁵² PATOČKA, „2. seminář k problému Evropy,“ in *Péče o duši III. Sebrané spisy*. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 403.

⁵³ PATOČKA, *2. seminář k problému Evropy*, s. 393.

⁵⁴ Takto pochopenej obeť *za nič* u Patočku a v teologickom kontexte odovzdania sa – *Kenosis*, sa vo svojej interpretácii venuje aj M. Kočí. Porov. Martin KOČÍ, „Sacrifice for Nothing:

Ježiš strháva obrovské množstvo ľudí na stranu duchovného založenia života. Ide o veľmi silný motív, ktorý dokáže prelomiť spomínané – a ako Patočka verí, tak aj súčasné –, technicko-materialistické chápanie sveta, vyjavujúce sa ako vyššie spomínaná Sila (heideggerovsky *Gestell*).

V tejto súvislosti preto interpretuje Ježišove posledné slová, ktoré podľa *Evanjelia sv. Matúša* vyriekol na kríži: „Bože môj, Bože môj, prečo si ma opustil?“⁵⁵ Patočka tento veľmi silný moment interpretuje filozoficky opäť z pohľadu ontologickej diferencie nasledovne: „Nie je to nič mystického, je to, myslím, úplne jednoduché. Prečo si ma opustil? – odpoveď je v otázke. Čo by sa stalo, keby si ma neopustil? Nič by sa nestalo, stať sa môže až vtedy, keď si ma opustil. Obeť musí ísť až do samého konca. Opustil práve preto, aby tu nebolo nič, žiadna vec, čoho sa ešte môžem chytiť“.⁵⁶ Ako následne dodáva, práve v tomto *nič* je však obsiahnuté *všetko*. Až vtedy sa vlastne ukáže to *božské*, ako najsilnejšie a najmocnejšie, čo nie je žiadnym súcnom v uvedenom význame.⁵⁷ Týmto sa môže pre Patočku dosiahnuť veľmi podstatný „obrat v ontologickej situácii zo skrytosti do odhalenia bytia, ktoré zrazu vyskakuje do popredia bez toho, aby sa stávalo súcnom, vecou, koncepciou, predstavou atď. ... Akonáhle sa niečo takého ukazuje, potom vzniká úplne iná hierarchia, ukazuje sa rozdiel medzi niečím nesúmerateľným so všetkým ostatným. To je potom podstatné, pretože spôsob uvažovania toho *Gestell* je úplná nivelizácia, ktorej nezostáva iná mierka ako kvantitatívna“.⁵⁸ Tento spôsob odhaľovania sa bytia je preto pre Patočku práve v tomto zmysle „božským“, pretože všetkému vládne a je všetkému nadradený.⁵⁹ Toto je pre neho najpodstatnejší moment, inak, ako dodáva, „všetky hodnoty sú subjektívne a relatívne; Ale rozdiel medzi súcnom a bytím nie“.⁶⁰

Takto filozoficky interpretovaný fenomén obete je teda pre Patočku síce veľmi radikálnou, ale predsa nie nereálnou možnosťou, ako sa postaviť súčasnému technickému a materialistickému porozumeniu sveta, ktorý vládne vo všetkých oblastiach života. Aj preto hovorí, že obetovaním sa môže dať ten, kto sa dokáže takto obetovať, „nový motív porozumenia bytiu sebe aj druhým, druhým možno viac ako sebe“.⁶¹

The Movement of Kenosis in Jan Patočka's Thought, " *Modern Theology* 33 (2017): 604–605.
<https://doi.org/10.1111/moth.12357>

⁵⁵ *Evanjeliium podľa sv. Matúša*, 27, 46.

⁵⁶ PATOČKA, „3. seminář k problému Evropy,“ in *Péče o duši III. Sebrané spisy*. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 413.

⁵⁷ Porov. tamtiež, s. 414.

⁵⁸ Tamtiež, s. 415. 99

⁵⁹ Porov. Ivan CHVATÍK, „Náboženství, nebo politika?,“ *Reflexe* 33 (2007): s. 16. 9

⁶⁰ PATOČKA, 4. seminář k problému Evropy, s. 416. 9

⁶¹ PATOČKA, 3. seminář k problému Evropy, s. 412.

Záver

Patočka sa pýta, či sa aj dnes ešte človek dokáže priznať k dejinám, a teda zachovať si onú vyššiu, duchovnú dimenziu života. Otázkou pre nás a našich súčasníkov teda zostáva, či súčasnosť, v ktorej žijeme, je skutočne úpadková, teda či sa z nej vytratilo to, čo robilo *dejiny dejinami* a či sa s touto situáciou dokáže človek vysporiadať, ako aj to, akým spôsobom by to bolo možné realizovať. Tak myšlienka solidarity otrasených na jednej strane, ako aj možnosť obete na strane druhej sú pre Patočku podstatnými momentmi, ktoré by mohli prispieť k zmene súčasnej situácie. Zmene ako *záchrane starostlivosti o dušu* v spoločnosti, kde (a možno čoraz agresívnejšie) prevláda *sebastravujúci život* v podobe technicko-materialistického chápania sveta. V prípade myšlienky obete ide o veľmi radikálne filozoficko-morálne Patočkovo riešenie, to však u neho nevyhnutne súvisí s jeho pochopením rozdielu medzi duchovným životom a životom v zásade len na biologickej úrovni, ktorý sám seba stravuje. Tieto úvahy sú, podľa nášho názoru, stále veľmi podnetné a sú aktuálne aj v dnešnej nie práve jednoduchšej dobe, ktorú zažívame.

BIBLIOGRAFIA

- Biblia. *Starý a Nový zákon*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2018.
- BENIOVSZKY, Ladislav. „Přirozený svět a svět, v němž žijeme a umíráme,“ in *Patočka v kontextech*. Ed. Ondřej Sikora, Pardubice: Pavel Mervart, 2021, s. 207–220.
- BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*, Olomouc: Votobia, 1997.
- CAJTHAML, Martin. „Sókratovsko-platónská a křesťanská podoba péče o duši,“ *Studia theologica* 13, č. 2 (2011): 18–31.
- DERRIDA, Jacques. „Tajemství, kacírství a odpovědnost: Patočkova Evropa,“ Prel. M. Petříček jr. *Filosofický časopis* 40, č. 4-5 (1992): 857–867.
- DODD, James. *The Heresies of Jan Patočka: Phenomenology, History, and Politics (Studies in Phenomenology and Existential Philosophy)*, Chicago: Northwestern University Press, 2023. <https://doi.org/10.2307/jj.37670>
- FREL, Jan. „The hidden teacher: on Patočka's impact on today's Czech philosophy,“ *Stud East Eur Thought* 73, (2021): 239–248. <https://doi.org/10.1007/s11212-020-09404-z>
- HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. Prel. I. Chvatík, P. Kouba, M. Petříček jr., J. Němec. Praha: OIKOYMENH, 2008.

- HEIDEGGER, Martin. *Věda, technika a zamyšlení*, Prel. J, Michálek, J. Kružíková, I. Chvatík, Praha: OIKOYMENH, 2004.
- CHVATÍK, Ivan. „Náboženství, nebo politika?“, *Reflexe* 33 (2007): 9–20.
- KOČÍ, Martin. „Sacrifice for Nothing: The Movement of Kenosis in Jan Patočka’s Thought“, *Modern Theology* 33 (2017): 604–605. <https://doi.org/10.1111/moth.12357>
- MERLIER, Philippe. „Patočka, the meaning of the post-European spirit and its direction“, *Labyrinth. An International Journal for Philosophy, Value Theory and Sociocultural Hermeneutics* 19, č. 1 (2017): 156–165. <https://doi.org/10.25180/lj.v19i1.76>
- PATOČKA, Jan. „2. seminář k problému Evropy,“ in *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002.
- PATOČKA, Jan. „3. seminář k problému Evropy,“ in *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002.
- PATOČKA, Jan. „4. seminář k problému Evropy,“ in *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002.
- PATOČKA, Jan. „Co je existence?“, in *Fenomenologické spisy II*. Sebrané spisy. Sv. 7, Praha: OIKOYMENH, 2009.
- PATOČKA, Jan. „Doba poevropská a její duchovní problémy,“ in: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2, Praha: OIKOYMENH, 1999.
- PATOČKA, Jan. „Duchovní člověk a intelektuál,“ in *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002.
- PATOČKA, Jan. „Duchovní základy života v naší době,“ in *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2, Praha: OIKOYMENH, 1999.
- PATOČKA, Jan. „Evropa a doba poevropská,“ in *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2, Praha: OIKOYMENH, 1999.
- PATOČKA, Jan. „Ideologie a život v ideji,“ in *Češi I*. Sebrané spisy. Sv. 12, Praha: OIKOYMENH, 2006.
- PATOČKA, Jan. „Kacířské eseje o filosofii dějin,“ in *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002.
- PATOČKA, Jan. „Křesťanství a přirozený svět,“ in *Archivní soubor prací Jana Patočky - Péče o duši*, zv. III, Praha: samizdat, 1980.
- PATOČKA, Jan. „Moderní nihilismus, jeho předpoklady a zaknočení,“ in *Archivní soubor prací Jana Patočky - Péče o duši*, zv. II, Praha: samizdat, 1987.

- PATOČKA, Jan. „Nebezpečí technizace a bytostné jádro techniky jako nebezpečí,“ in *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002.
- PATOČKA, Jan. „Nebezpečí technizace ve vědě u Edmunda Husserla a bytnost techniky jako nebezpečí u Martina Heideggera,“ in *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002.
- PATOČKA, Jan. „Plátón a Evropa,“ in *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2, Praha: OIKOYMENH, 1999.
- PATOČKA, Jan. „Poznámky posluchačů z přednášky *Vznik a konec Evropy*,“ in *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3, Praha: OIKOYMENH, 2002.
- PATOČKA, Jan. „Problémy doby poevropské,“ in *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2, Praha: OIKOYMENH, 1999.
- SCHUBACK, Marcia Sá Cavalcante, „Oběť a spása. Patočkova recepcie Heideggerových úvah o technice,“ Prel. M. Ritter. in *Myšlení Jana Patočky očima dnešní fenomenologie*. Ed. Ivan Chvatík, Praha: Filosofia/OIKOYMENH, 2009.
- UČNÍK, Ľubica. „Jan Patočka o technické moci a oběti,“ Prel. Z. Fořtová. in *Myšlení Jana Patočky očima dnešní fenomenologie*. Ed. Ivan Chvatík, Praha: Filosofia/OIKOYMENH, 2009.
- VESELÝ, Jindřich. „Jan Patočka a křesťanství,“ *Studia Philosophica* 60, č. 2 (2013): 78–80.
- VÍTEK, Jiří: „Patočkovo pojetí krize moderní doby a člověka,“ in *Jan Patočka, české dějiny a Evropa*. Eds. Tomáš Hermann – Věra Schifferová, Semily: Státní oblastní archiv, 2007.

doc. Mgr. Róbert Stojka, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Filozofická fakulta
Katedra filozofie
Moyzesova 9, 040 01, Košice
robert.stojka@upjs.sk